

EXPO plýtvání

PETR MACH

Vláda České republiky schválila 21. května 2008 výdaj 532 711 000 korun z peněz daňových poplatníků na přípravu české účasti na světové výstavě EXPO 2010 v čínské Šanghaji. Vláda přitom zřejmě zapomněla na své odhodlání snižovat rozpočtový deficit.

Pro srovnání: Na Expo 1993 v korejském Taejonu schválila tehdejší Klausova vláda limit 10 milionů Kčs a Expo 1998 v Lisabonu se Česká republika neúčastnila. Na Expo 2000 v německém Hannoveru vyčlenila Zemanova vláda 331 milionů korun a na Expo 2005 v japonském Aiči Špidlova vláda 300 milionů Kč. Letošních 533 milionů Kč od Topolánkovy vlády představuje rekordní plýtvání.

Historie EXPA

Když se v roce 1889 organizovala velkolepá výstava v Paříži, která byla impulsem pro postavení slavné Eiffelovy věže, vyjadřovala ducha *La Belle Époque*. Představovala vlastenecký soukromoprávní počín, který přinesl zisk. Když Klub českých turistů stavěl napodobeninu Eiffelovky na pražském Petříně, sehnal peníze od svých členů a dalších investorů. Projekt byl ziskový. Bez vměšování státu.

Organizátorem současných výstav pod značkou EXPO je ve Francii registrovaná mezivládní organizace *Bureau International des Expositions*. Kromě jednorázových výdajů na jednotlivá expa Česká republika platí pravidelný členský poplatek (ve výši 100 tisíc korun ročně).

Tato organizace byla vládami zúčastněných zemí založená v roce 1928, tedy v době, kdy už Belle Époque byla dávno pryč a světem obcházelo strašidlo intervencionismu, který vládne světu dosud.

láš s knedlíkem a cédéčka s Bedřichem Smetanou tak zas dostane pár umělců zakázky na skulptury a loga.

Nechť jednotlivé firmy – za své – vystavují všude možně po světě. Koneckonců

obrázek: wikipedia commons

Stát není firma

Expo v leccems připomíná Olympiádu, byť Mezinárodní olympijský výbor je soukromou organizací (do které jen vlády jednotlivých zemí lijí peníze). Stejně jako u Olympiády se ale i u Expa vlády předhánějí, aby se výstava konala v jejich zemi a utrácejí za to obrovské částky z kapes daňových poplatníků. Stejně jako Olympiáda slouží Expo pořadatelským zemím často k ideologické propagaci a legitimizování jejich režimů spíš než k obchodu. Stejně jako Olympiáda působí Expo poněkud anachronicky.

Co od české účasti můžeme očekávat? Podle Kanceláře generálního komisaře účasti ČR na EXPO (tak se nazývá nově zřízený úřad se sídlem v Rytířské ulici v Praze 1) se ČR bude prezentovat pod heslem „Plody civilizace“. Kromě krojovaných dívek nabízejících pivo a gu-

ony to dělají a soukromé veletrhy bývají komerčně úspěšné a smysluplné. Česká republika ale není firma a vláda není management firmy. Takto vidí úlohu státu pouze vlády ovládané intervencionistickým myšlením 20. století. Úlohou vlády má být garance prostoru svobody a vlády práva, nikoliv pořádání výstav. Jestli chtějí vlády skutečně udělat něco dobrého pro mezinárodní obchod, nechť zruší cla a jiné dovozní překážky.

Lze vycouvat

Výstav Expo se neúčastní všechny státy světa. Např. Spojené státy ukončily své členství v roce 2001, když pravcový kongres odmítl platit dál neúčelně členské příspěvky. Česká republika by měla – stejně jako USA v roce 2001 – vystoupit z *Bureau International des Expositions* a rovněž přehodnotit účast na výstavě v roce 2010.

UVNITŘ LISTU

Petr Mach

**QWERTZ a QWERTY
aneb o ekonomii norem**

Regulační postřehy
Mojmíra Hampla
**Ještě jednou
k nemocenské**

QWERTZ a QWERTY aneb o ekonomii norem

PETR MACH

Zajímavým zákoutím ekonomie je zkoumání utváření norem. Ekonomie může odpovídat na otázku proč nosíme do práce kravaty, proč má kreditní karta výšku právě 53,98 mm nebo proč je mp3 nejrozšířenějším formátem digitálního záznamu zvuku.

Zatímco zákony jsou z moci státu uvaleňy na všechny lidi a musíme je respektovat i když se nám nelíbí, normy si osvojujeme dobrovolně, protože je to výhodné.

Proces utváření norem je často velmi dlouhý. Mnohé normy – ať technické nebo společenské – se liší zemi od země. Normy se na různých trzích a v různých společnostech utvořily různé a jejich ukotvenost je často natolik pevná, že je nemožné je změnit nějakou centrální direktivou.

Elektrické zásuvky mají jiný tvar u nás, jiný ve Švýcarsku, jiný v Anglii. Každý, kdo někdy sedl k počítači ve Francii, byl asi v rozpacích z francouzské klávesnice začínající písmeny AZERTY. A základní – po staletí utvářenou normou – vytvořenou odlišně v různých společnostech a lišící se zemi od země je – národní jazyk.

Z hlediska českého cestovatele by bylo skvělé, kdyby mohl svůj elektrický výrobek bez mechanického adaptéru strčit do zásuvky ve Švýcarsku i Anglii, ale stejně jako není možné donutit cizí národy, aby přešly na náš jazyk, není ani možné donutit je, aby přešly na náš tvar elektrických zásuvek nebo rozložení klávesnice.

Žádná z těchto norem není utvořena zákonem. Jde o produkty dobrovolných interakcí mezi lidmi. Není potřeba žádné státní nařízení, které by stanovilo, jaké uspořádání kláves má být nabízeno na trhu. Přesto občas slyšíme volání technokratů, kteří by chtěli direktivně sjednotit technické normy po celém světě, nebo alespoň v rámci EU. Něco takového jednak není žádoucí, ani to není možné.

EU sice může zakázat některé věci nazývat rum a marmeláda, to ale neznamená, že jim lidé přestanou říkat rum a marmeláda.

Příběh klávesnice

Hlubší debatu o ekonomii norem rozvířila ve 20. století kontroverze ohledně rozložení písmen na klávesnici počítače, resp. psacího stroje.

Když přišla v roce 1873 americká firma Remington na trh poprvé se sériově vyráběným psacím strojem, získala od vynálezce psacího stroje Christophera Sholese také navržené uspořádání kláves známé jako

QWERTY – podle počátečních písmen klávesnice. Remingtonovy psací stroje se rychle rozšířily a dodnes američtí výrobci počítačů používají uspořádání klávesnice, které vychází ze struktury QWERTY. V Čechách – po vzoru německy mluvících zemí – se ustálilo rozložení kláves QWERTZ, které si liší od americké klávesnice právě jen prohozením Z a Y.

Záměrem tvůrců klávesnice bylo rozložit klávesy tak, aby se minimalizovalo riziko zasekávání ramen písmen do sebe a urychlilo psaní – písmena, která v angličtině často následují po sobě proto umístili dál od sebe. Když později přišel americký profesor August Dvorak s alternativním rozložením (známým v USA jako Dvorakova klávesnice), které údajně díky lepšímu umístění kláves umožňovalo rychlejší psaní anglických textů, byl příkladem rozložení klávesnice prezentován některými ekonomy jako ukázka „selhání trhu“ ve formě „závislosti na vyšlapané cestě“ (path dependence): některý, třeba lepší koncept – se na trhu neuchytí jen proto, že většina lidí už je navyklá na koncept předchozí, byť horší. Lidé pak nemají šanci naučit se vylepšenou Dvorakovu klávesnici, protože trh nabízí převážně stroje s rozložením QWERTY. A trh nabízí stroje s rozložením QWERTY, protože lidé jsou navyklí na klávesnici QWERTY. Začarovaný kruh. Hypotéza selhání trhu pak implikuje nějaký nápravný zásah státu v podobě podpory nového standardu.

Tuto teorii selhání trhu později oživilo lobbyistů technologických firem, které žehraly na to, že přestože jejich produkty jsou skvělé, drží se spotřebitelé zavedených značek. Když má většina lidí na počítači pro psaní textů Word od Microsoftu, málokdo bude ochoten pořídit si WordPerfect od Corelu, protože by se častěji setkával s problémem nekompatibility při komunikaci s ostatními uživateli softwaru.

Ekonomové Farrell a Saloner (v článku „Standardization, Compatibility, and Innovation“. *The RAND Journal of Economics*, Spring 1985) označili situaci, kdy převažuje stará norma i když je k dispozici nová lepší, za jistý druh negativní externality, kterou nazvali „nadměrná setrvačnost“ (excess inertia). Každý, kdo lpí na staré normě a odmítá přijmout za svou nově objevenou lepší normu, přenáší na ostatní jistý druh negativní externality. Může tak nastat situace, kdy součet potenciálních přínosů jednotlivců z přechodu na novou normu

může převyšovat součet nákladů a přesto z důvodů nedostatku znalostí o nové možnosti bude přetrvávat stará norma. Když stát tuto nadměrnou setrvačnost identifikuje, může podporou nového standardu přimět lidi k přechodu na nový standard pro jejich vlastní dobro.

Ekonomové S. J. Liebowitz a Stephen E. Margolis ovšem tuto hypotézu vyvrátili. V článku „The fable of the keys“ (Příběh klávesnic) (*Journal of Law & Economics*, April 1990) ukázali, že zde žádné selhání trhu nenastává. Opakované testy především neprokázaly, že by Dvorakova klávesnice zajistila rychlejší psaní. To ale nevylučuje, že na trhu může po nějakou dobu přetrvávat horší standard, než se prosadí nový lepší. Záleží na transakčních nákladech. „Když se normy mohou utvářet s nízkými náklady, lze předpokládat, že se budou pružně vyvíjet směrem k maximálně efektivním formám. Pokud je na druhé straně proces utváření norem relativně nákladný, mohou horší normy nějaký čas přetrvávat.“

Nechme normy trhu

Pro zastánce dirigismu jsou dobrovolně utvářené normy příkladem selhávání trhu a měly by být nahrazeny státem určenými standardy. Osvícená vláda pozná, kdy stará norma přetrvává ze setrvačnosti ačkoliv by na tom všichni byli lépe, kdyby se přešlo na nový standard.

Jak nás ale učí rakouská škola ekonomie, preference jsou subjektivní. Vláda nemůže poznat, proč většina lidí preferuje určité normy.

A především: Norma není zákon. Proto mají jednotlivci ve svobodné společnosti právo odchylovat se od normy – vždy se také pár jedinců odchyluje. Bohužel se někdy setkáváme s trendem, kdy různě definované menšiny chtějí, aby jejich jednání bylo státem posvěceno jako norma. Do toho by se stát neměl pouštět. Nechme na svobodné společnosti, co vygeneruje jako normu.

Dnes je debata o rozložení kláves samozřejmě irelevantní. Rozložení kláves je už jen softwarová drobnost. Každý si může nastavit klávesnici jakou chce. Windows na vašem počítači umožňují nastavit si třeba Dvorakovu klávesnici ve variantě pro leváky. Přesto většina lidí dál používá QWERTY nebo QWERTZ. Zřejmě Dvorakova klávesnice není zas o tolik rychlejší.

Petr Mach, ekonom, je výkonným ředitelem Centra pro ekonomiku a politiku.

REGULAČNÍ POSTŘEHY MOJMÍRA HAMPLA

Ještě jednou k nemocenské

S obrovskou chutí jsem si prostudoval nálezu Ústavního soudu ze dne 23. dubna, jehož obsahem je mimo jiné též zrušení „nulové“ nemocenské v prvních třech dnech nemoci, které nakrátko zavedl reformní balík. Zajímalo mě především, jestli v rozhodování soudců hrály roli i ty argumenty, které by subjektivně připadaly důležité mně. Musím říct, že spíše nehrály, což může být jistě můj osobní problém. A následující řádky proto neformuluji ostře kriticky (Ústavní soud je svrchovaná nezávislá autorita), ale spíše analyticky. A též jako snahu vysvětlit sobě i čtenáři, proč je dorozumění o některých zásadních věcech tak obtížné.

Vycházím z toho, že nemocenské pojištění není standardním pojištěním, jaké si běžně kupujeme v komerčních pojišťovnách. Nevychází z pojistně-matematických principů a postrádá například jakoukoli vazbu mezi rizikovostí daného pojištěnce a výší jím placené pojistné sazby na straně jedné a plněním v případě pojistné události na straně druhé. Nemocenskou tedy beru jako sociální dávku postavenou na daňově-rozpočtovém principu. „Pojistné“ je v tomto případě jen jiný název pro daň placenou nedobrovolně a vynucenou státní mocí. Koneckonců, pokud ji poplatník krátí, bude se přece dopouštět trestného činu *krácení daně, poplatku a jiné podobné platby*, což by se mu u neplacení jakéhokoli normálního pojištění nemohlo stát. Jasný signál, čemu se ono „pojistné“ podobá.

Je-li nemocenské pojištění postaveno na uvedeném fiskálním pohledu, je to s ním o něco snazší. Platba nemocenského pojištění je pak jako jakákoli jiná daň *neekvivalentní platbou*, jak jí říkají teoretici veřejných financí. U žádného jedince, který platí daně, není v principu zaručeno, že dostane nazpět od státu vždy a za všech okolností *ekvivalent služeb* či protiplnění, které odpovídají jeho platbě daní a jeho subjektivní

představě, co by měl obdržet. Je to základní vlastnost daně, i proto je to nakonec povinná, nikoli dobrovolná platba.

Pokud ovšem soud vychází z toho, že „systém nemocenského pojištění je založen na pojistném principu“, začínají logicky jeho závěry zásadně divergovat od všech úvah, které by měl daňově-rozpočtový pohled. Z nálezu Ústavního soudu jsem vybral pár těchto divergujících úvah:

- Nález tvrdí, že *„systém nemocenského pojištění by neměl sloužit ke krytí deficitu státního rozpočtu“*. Ovšem každá daň je příjmem státního rozpočtu a slouží ke krytí jeho výdajů a může být použita i ke krytí deficitu. Daně se vyberou na hromadu a podle klíče daného politickou volbou se určí, nač se utratí. Jednou na to, jednou na ono.

- Nález dále říká, že *„převážná většina zaměstnanců zůstává, po dobu prvních tří dnů pracovní neschopnosti, bez jakýchkoli prostředků, zatímco jejich povinnost platit pojistné zůstala nedotčena“*. To se u neekvivalentních plateb běžně stává. Do důsledku dotažena úvaha ústavního soudu by totiž znamenala, že nikdy není možné snížit výdaje státu, aniž by se zároveň proporcionálně snížily všem daně. A obráceně: není možné zvýšit výdaje bez zvýšení daní, tedy jakýkoli schodek veřejných rozpočtů by byl neústavní. Pro čtenáře LF jistě zajímavá úvaha, otázka je, jestli právě to opravdu měl nález na mysli.

- O zrušení nemocenské v prvních třech dnech nemoci nález prohlašuje: *„...jedná se o poněkud pohodlný až svévolný postup ze strany státu, který kvůli neurčitému počtu zneuživatelů dávek, plošně postihuje všechny kategorie zaměstnanců.“* Nu ale to přece funguje v mnoha oblastech veřejných výdajů, že dokonce ex-ante automaticky předpokládáme, že výdaje či dávky bez limitů, prahů a stropů by mohly vést ke zneužívání. Dávka v nezaměstnanosti se

podle zákona též po prvních třech měsících snižuje o 5% vyměřovacího základu a od prvního dne registrované nezaměstnanosti platí, že nikdo nemá nárok na dávku ve výši 100% původního příjmu (nejprve 50% vyměřovacího základu, pak 45%). Je neústavní stanovovat takovéto limity, které zjevně implicitně předpokládají zneužívání?

- Podobně je pozoruhodné, když se nález pohoršuje nad tím, že by mohlo docházet k tomu, že *„zaměstnanci budou na svou nemoc čerpat dovolenou (na zotavenou!)“*, což je ovšem v příkrém rozporu s jejím účelem. Jeden by si myslel, že účelem dovolené je, že člověk nejde do práce a čerpat si ji může jak chce a na co chce. Pokud je to dovolená na zotavenou, je snad ústavní se během ní i zotavovat z nemoci. Ale hlavně, metoda brání dovolené v době nemoci tady byla dávno a dávno před tímto nálezem, protože pro mnoho středně a výše příjmových zaměstnanců bylo i před letošní změnou zákona velmi nevýhodné čerpat nemocenskou z důvodů nízkého vyměřovacího základu. Nebyl tedy protiústavní už původní zákon? Neměl by opravdu každý dostávat 100% náhradu původní mzdy při jakkoli dlouhé nemoci a jakkoli dlouhé nezaměstnanosti? Můžeme to zkusit, uvidíme, jak budou do roka do dne vypadat veřejné rozpočty. Zkrátka a dobře: nemůže se jednou ekonomie a ekonomická úvaha stát v principu neústavní?

Mojmír Hampl
(mojmir.hampl@cnb.cz)
viceguvernér ČNB,
je členem redakční rady LF

wisdoma.cz

- zakázkové vzdělávací kursy ● řízení projektů ● zpracování projektů na klíč
- studie proveditelnosti ● projekty vzdělávání zaměstnanců ● investiční projekty
- projekty pro veřejnou sféru ● projekty technické pomoci

ÚŘAD NA ZRUŠENÍ

V této rubrice představujeme úřady, které žijí z peněz daňových poplatníků a jejichž existence je zbytečná nebo dokonce škodlivá. Jsme přesvědčeni, že odstraňování zbytečných úřadů je jediná cesta k omezení korupce a účinná cesta ke snížení daňového břemene.

Český normalizační institut

Forma: Příspěvková organizace Ministerstva průmyslu a obchodu s monopolem na vydávání technických norem s označením ČSN

Počet zaměstnanců: 154

Rozpočet: 150 milionů

Z toho na platy: 55 milionů

Činnost: Úřad vydává normy označené ČSN (Např. nedávno ČSN 736160 – Testování asfaltu). Ročně vydává kolem 1800 norem, většinou jde o překlady evropských norem, vydávaných organizací CEN (Evropský výbor pro normalizaci) založenou podle belgického práva sdružující 30 evropských organizací zabývajících se vydáváním technických norem. Pokud jde o originální nepřijaté normy, těch vydal úřad v roce 2006 celkem 80, většinu z nich pro testování výrobků potravinářského průmyslu na základě žádosti Ministerstva zemědělství.

Hospodaření: Úřad hospodaří s dotací 54 milionů ročně, 90 milionů činí tržby z prodeje norem a tiskařských služeb. Technické normy podléhají – jako soukromoprávní produkt – copyrightu a jejich publikace bez svolení vydavatele normy není možná. Úřad také vlastní a provozuje tiskárnu a působí na trhu komerčního tisku.

Hodnocení: Technické normy může vydávat kdokoli a jejich respektování je v principu dobrovolné. Povinné respektování norem ČSN bylo zrušeno s pádem komunismu. Mnohé technické normy jsou užitečné, ale na jejich tvorbu není potřeba úřad placený z našich daní. Normy se primárně utvářejí na trhu – obvykle se normou stává takové technické řešení, které se osvědčí a rozšíří jako první. Pokud jsou některé normy ze zákona povinné např. pro uvedení výrobku na trh, jsou takové normy stanovené zákonem či vyhláškou, k jejich platnosti není třeba speciální úřad.

Verdikt: Český normalizační institut není nutné rušit, lze jej zprivatizovat. O normy pod značkou ČSN resp. o překlady mezinárodních norem je na trhu zájem. Jako privatizovaná organizace by samozřejmě měl ztratit nárok na více než 50 milionovou roční dotaci ze státního rozpočtu.

Laissez-Faire, měsíčník pro svobodu jednotlivce. Čte se [lese-fér]. Vydává: občanské sdružení Laissez Faire. Adresa: Bozděchova 8, 150 00 Praha 5. Tel.: 603 228 753, mach@cepin.cz. Redakční rada: Petr Mach, Tomáš Jirsa, Jaroslav Bachora, Mojmír Hampel. Internetový archiv: www.petrmach.cz. Číslo účtu: 1011153517/5500. Náměty, články, reakce, zájem o předplatné, zájem o inzerci uvádějte na výše uvedený kontakt. Registrace MK 8183. ISSN 1212-8597

www.LisabonskaSmlouva.cz

Poslanci a senátoři!

Osud tisíciletého zápasu za českou státnost je nyní ve vašich rukou!

Nenechte si namluvit, že ratifikace Lisabonské smlouvy je nezbytná!

Máte právo hlasovat PRO konec české svrchovanosti, ale morální povinnost hlasovat PROTI!

Skutečně chcete dát EU bíanco šek na odebrání pravomocí členským státům?

Občané!

Víte, že Lisabonská smlouva znamená:

konec samostatné české zahraniční a obranné politiky?

možnost rozšiřovat pravomoci EU proti vůli členských států?

právo EU omezovat samostatnou hospodářskou politiku ČR?

zbavení České republiky práva veta v oblasti jaderné energetiky?

Přidejte se k nám a vyjádřete svůj nesouhlas s ratifikací Lisabonské smlouvy na stránkách:

www.LisabonskaSmlouva.cz

Postavme se společně proti dalšímu omezování svobody a demokracie v Evropě!

Mladá občanská platforma

www.mlop.cz

Nakladatelství C. H. BECK

EVA KISLINGEROVÁ A KOL.

Inovace nástrojů ekonomiky a managementu organizací + CD příloha

B5, brožované, 318 s., obj. č. BP 74, ISBN 978-80-7179-882-8

- Nová ekonomika
- Hodnocení konkurenceschopnosti ČR v mezinárodním srovnání

- Produktivita a její měření, štíhlá výroba
- Investice, veřejně prospěšné projekty
- Start-up, venture capital, IPO
- Měření výkonnosti
- Insolvence v českém právním systému
- Ekonomická kriminalita a ochrana podnikání
- Globální paradigma řízení organizací
- Marketingové nástroje v nové ekonomice
- Logistika – supply chain management
- Management inovací, risk management

Publikaci lze objednat s 5% slevou v e-shopu na adrese www.beck.cz, nebo písemně na adrese: Nakladatelství C. H. Beck, Řeznická 17, 110 00 Praha 1 tel.: 225 993 959, fax: 225 993 920, e-mail: beck@beck.cz